

**Тарас КОПЧАК**

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,  
Тернопільський національний педагогічний університет  
імені Володимира Гнатюка,  
Тернопіль, Україна  
tarik358@gmail.com*

## **ЦІННІСНА ПАРАДИГМА ВИЩОЇ ОСВІТИ: МІЖ ТРАДИЦІЄЮ І ЗМІНАМИ**

Кожна парадигма вищої освіти базується на певній системі ціннісних орієнтирів. Традиційно університетська освіта відображала гуманістичні цінності: пошук істини, загальнолюдські цінності культури і виховання освіченої особистості. Згідно з Законом України «Про освіту», «головною цінністю суспільства є людина як особистість, а метою освіти визначено її всебічний розвиток із врахуванням талантів і здібностей» [3, с. 380]. У класичній моделі вищої освіти наголос робився на універсальних елементах культури й фундаментальних цінностях минулих поколінь, що зумовлювало випуск освіченої «людини-філософа» [3, с. 380]. Водночас давня практика відокремлювала передачу знань від морального виховання, що пізніше критикувалося як залишок ідеологічного підходу [1, с. 40]. Зрештою, традиційна ціннісна парадигма вищої освіти робила акцент на академічних цінностях, таких як свобода науки, моральна відповідальність науковця, інтелектуальне й культурне збагачення суспільства.

Нині система вищої освіти зазнає глибоких трансформацій під впливом глобалізації, ринкової економіки та технологічних викликів. Дослідники відзначають, що глобалізаційні й євроінтеграційні перетворення українського суспільства призводять до змін у потребах, установках і цінностях студентської молоді [2, с. 58]. Зокрема, сьогодні зростає значення практичного застосування знань: на перший план виходять компетентнісні підходи до навчання. Бойчук і Таймасов підкреслюють, що нова «компетентнісна парадигма» освіти стимулюється вимогами бізнесу та підприємництва, які потребують фахівців, здатних інтегрувати знання й приймати відповідальні рішення у складних ситуаціях [1, с. 39; 7, с. 261]. За сучасною парадигмою, «компетентна особистість – це не лише володар знань і високих моральних якостей, але й спроможна діяти адекватно у професійних ситуаціях, застосовуючи набуті вміння та несе відповідальність за результати діяльності» [7, с. 256]. Таким чином, акцент зміщується від простого накопичення інформації до розвитку у студентів уміння діяти на практиці і використовувати досвід успішних професійних дій [7, с. 261]. Подібні зміни відображають і європейські освітні тенденції. Наприклад, модернізація освіти в рамках Болонського процесу

підкреслює компетентності, мобільність, інтеграцію з науковими дослідженнями та вимірні результати навчання.

Український контекст додає свої особливості. Законодавство України дедалі більше фокусується на ціннісних аспектах освіти. Так, Закон «Про освіту» проголошує мету освіти як всебічний розвиток людини – «найвищої цінності суспільства» – з формуванням цінностей і компетентностей для самореалізації [3, с. 380]. Закон «Про вищу освіту» (2014) визначає підґрунтя системи вищої освіти: посилення автономії вишів, поєднання освіти з наукою та виробництвом, підготовку конкурентоспроможного людського капіталу для інноваційного розвитку країни та самореалізації особистості [4, с. 2004]. У цих нормах простежуються цінності свободи університету та особистісного розвитку. На державному рівні стратегічні документи також наголошують на цінностях. Затверджена у 2013 році Національна стратегія розвитку освіти на період до 2021 року передбачає забезпечення доступної якісної та конкурентоспроможної освіти в інтересах інноваційного та демократичного розвитку суспільства [5, с. 1810]. У стратегії підкреслено «створення умов для особистісного розвитку людини відповідно до її індивідуальних задатків, здібностей та потреб у навчанні впродовж життя» [5, с. 1810]. Таким чином, українська освітня політика інтегрує традиційні гуманістичні цінності з новими акцентами на життєвому навчанні, інклюзії та соціальній відповідальності.

У європейському контексті ціннісні орієнтири освіти мають явну ліберально-гуманістичну спрямованість. МОН України наводить перелік базових цінностей ЄС у сфері вищої освіти: плюралізм, недискримінація, толерантність, справедливість, солідарність, рівність жінок і чоловіків [6, с. 56]. Крім того, дослідження підкреслюють такі провідні цінності європейської освіти, як демократія, рівність, гідність людини, свобода, гуманізм, мир, міжкультурний діалог, екологічна свідомість тощо [6, с. 56]. Ці цінності відображені у ключових європейських документах та ініціативах: зокрема, у Декларації прав людини, Універсальній декларації ЮНЕСКО з освіти в ім'я миру та інших. У новій редакції Закону «Про вищу освіту» 2019 року прямо закладено європейські принципи – зокрема, компетентнісний підхід і автономію вишів, – що наближає українську систему вищої освіти до стандартів Європейського простору вищої освіти. Розвиток академічної культури, інтернаціоналізація та дотримання демократичних цінностей (академічна свобода, захист прав меншини, фінансова прозорість) є вагомими трендами в Україні під впливом інтеграції з ЄС [6, с. 56].

Отже, сучасна ціннісна парадигма вищої освіти формується на перетині традиційних гуманістичних цінностей і новітніх суспільних запитів. З одного боку, зберігається цінність людини як мети освіти, глибоких знань і академічної

свободи; з іншого – посилюється орієнтація на практичну спрямованість, компетентності, інновації та соціальну відповідальність. Ці зміни знаходять відображення як у наукових дослідженнях, так і у законодавчих актах України: нові закони та стратегії закладають акценти на персоніфікованому розвитку, позитивному навчанні й європейських цінностях. Подальший розвиток системи вищої освіти в Україні полягає у збереженні балансу між традиційними ідеалами (гуманізмом, моральністю, свободою знань) і вимогами сучасності – готовністю до змін, інклюзивністю та глобальною взаємодією.

### **ЛІТЕРАТУРА**

1. Білик, Н. І. Ціннісні орієнтації студентської молоді в умовах глобалізаційних перетворень українського суспільства // *Гілея*. 2016. № 110. С. 56–59.
2. Бойчук, Ю. Д. Система цінностей сучасної освіти: філософський аналіз // *Гілея*. 2015. № 99. С. 38–41.
3. Закон України «Про вищу освіту» : Закон від 01.07.2014 р. № 1556-VII // *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. С. 2004.
4. Закон України «Про освіту» : Закон від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. С. 380.
5. Міністерство освіти і науки України. Цінності Європейського простору вищої освіти : метод. рек. / уклад. С. Б. Гусєва. Київ : МОН України, 2019. С. 56.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // *Офіційний вісник України*. 2013. № 66. С. 1810.
7. Таймасов, О. В. Компетентнісний підхід до вищої освіти: філософський аналіз // *Вісник Дніпровського університету. Філософія. Соціологія. Політологія*. Дніпро, 2014. № 22. С. 254–263.